



Sammenligningens anatomi

David Damrosch

Comparing the Literatures. Literary Studies in a Global Age

Princeton University Press, 2020, 387 sider

Tonje Vold

Førsteamanuensis i nordisk litteratur, Universitetet i Oslo

(f. 1972) Tonje Volds forskningsinteresser angår ulike sammenhenger mellom litteratur, politikk og etikk. Hun har forsket på sørafrikansk og norsk samtidslitteratur, litteratursosiologi og litteraturformidling, og har undervist i postkolonial teori og verdenslitteratur i mange år. I 2019 ga hun ut monografien *Å lese verden. Fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk* (2019). I 2020 er hun en av forskerne bak forskningsantologien *Libraries, Archives and Museums as Democratic Spaces in a Digital Age* (de Gruyter), og bidrar med en artikkel om den første sakprosaens bearbeidelser av 22. juli i Anne Gjelsvik (red.), *Bearbeidelser. 22. juli i ord og bilder* (Universitetsforlaget, utkommer november).

tonje.vold@iln.uio.no

1.

Følgende sekstitallsanekdoter gir tittel til Harvard-professor David Damrosch' siste monografi *Comparing the Literatures*: Kona til en doktorand som snart skal disputere, drømmer at hun vekkes av banking på døra. Da mannen hennes lukker opp, ser han at de to arbeiderne som står på trammen i kjeledress, er opponentene hans. Mannen roper til henne: «The men are here to compare the literature» (Damrosch 2020, 1).

Anekdoten gnir inn det utydelige ved å leve av å sammenligne litteratur. Hva vil det egentlig si? Når trenger man noen til dette? Kan det være et håndverk? Drømmen kan selvsagt også leses i et klasse- og kjønnsperspektiv: hvorfor er det så absurd med litteraturvitere i kjeledress, og er det ikke litt typisk at kvinnen er den uvitende part?

I årets utgivelse går Damrosch denne virksomheten grundig etter i sømmene, og bidrar til en fag- og profesjonshistorie, en «anatomy of comparison» og «a disciplinary poetics» (11). Faget komparativ (allmenn) litteraturvitenskap defineres slik i boka: «Not formed around any set literary canon, critical method, or institutional structure, comparative literature is the sum of its answers to the vexed questions that arise when we look closely into its organizing principles» (10). Det er disse organisasjonsprinsippene som danner bokas struktur over åtte kapitler med titlene «Origins», «Emigrations», «Politics», «Theories», «Languages», «Literatures», «Worlds» og «Comparisons», og merk de gjennomgående flertalls-

endelsene. Boka munner ut i en kort, optimistisk titulert konklusjon: «Rebirth of a Discipline».

2.

David Damrosch er en av de som har påvirket forskningsfeltet verdenslitteratur mest, slik det har utviklet seg de siste tjue årene. I utgivelsen *What is World Literature?* (2003) løftet han problemstillingen om verdenslitteratur opp som et litteraturvitenskapelig grunnlagsproblem, der leseren og bruken av litteraturen står sentralt. Verdenslitteratur er ikke «an infinite, ungraspable canon of works but rather a mode of circulation and of reading» (2003, 5). Verdenslitteratur er all litteratur som krysser landegrenser, og som er aktivt i bruk; verk som vinner på oversettelse. Hva «canon of works» angår, har Damrosch beskrevet samtiden som både «postcanonical» og «hypercanonical», der enkelte forfatterskap styrker seg stadig mer, til tross for økt litterært mangfold (2006). Hvordan da undervise? I langt større grad enn mange andre innenfor feltet har Damrosch interessert seg for verdenslitteratur som undervisningsutfordring (2009a). Han har redigert flere omfattende verdenslitteraturantologier (bl.a. 2007, 2012, 2014), og skrevet formidlende om hvordan man kan «lese» verdenslitteratur (2009b). Teori er dessuten satt ut i praksis: I 2010 sto Damrosch bak opprettelsen av Harvard's Institute of World Literature, med en årlig sommerskole som arrangeres ulike steder i verden, der studenter og forskere fra alle verdensdeler samles. Og om litteraturvitenskap er et håndverk, ledet Damrosch lauset The American Comparative Literature Association fra 2001 til 2003. I sommer kunne man følge Damrosch' litteraturformidlingsprosjekt «Around The World in 80 Books» på nettet, der han introduserte fem vesentlige litterære verk i uka for studenter og andre interesserte.

Årets utgivelse *Comparing the Literatures* bærer klart Damrosch' signatur. Tydelig plassert innenfor amerikansk humaniora er boka teoretisk utfordrende, opptatt av litteraturstudier som praksis og deres institusjonelle vilkår. I tillegg er den preget av formidlingsglede, og har mål om å fremme en genuint global dimensjon i litteraturvitenskapen.

3.

Forståelsen av dagens situasjon som en krise er et utgangspunkt for årets bok. Damrosch trekker linjer til etterkrigstidens amerikanske litteraturvitenskap, da litteraturviternes selvforståelse hang sammen med gjenoppbygging og fredsarbeid. Det er vår tur nå (han skriver «we») til å forstå litteraturvitenskapelige bidrag som ledd i å bringe verden på fote igjen. I møte med miljø- og flyktningkriser, økende global ulikhet, og en stadig mer graverende politisk polarisering, gir den konsentrerte dybdelesingen av litteratur muligheter for å forestille seg andre verdener enn den bestående og alternative måter verden kan skapes på nytt, mener han. Den uendelige mengden fiksjonsverdener som står til rådighet, utfordrer imidlertid sammenligningsarbeidet.

Damrosch mener dagens fag står i, eller overfor, et paradigmeskifte av den typen som opptrer et par ganger i århundret. Mens et typisk faglig tiår vanligvis preges av at det er debatt om ett av de åtte hovedprinsippene boka utkrystalliserer, mener Damrosch at vi i dag konfronterer samtlige, samtidig. Han argumenterer mot Gayatri C. Spivaks bud om disiplinens død, men forutsetningen er at det igangsettes et grundig fagkritisk arbeid: «an effective response will require us to rethink the grounds of comparison from the ground up» (5). Nytenkning om hvordan man leser, organiserer undervisning, og så å si alle aspekter ved det akademiske arbeidet, er nødvendig. Skal litteraturvitenskapen være noe annet enn en

sekskterisk, dilettantisk praksis, og faktisk fortjene bedre finansiering, må litteraturvitene skjerpe greiene. Situasjonen er sårbar.

For å endre verden, må man endre institusjonene, mener Damrosch. *Comparing the Literatures* beveger seg dermed i et fascinerende spenn mellom ideale fordringer og akademisk pauseromstematikk, der de viktigste valgene tas ved å spikre pensumlista og etablere lesemåter i klasserommet. Damrosch' bok viser at sammenlignende litteraturvitenskap i over to hundre år og på tvers av land og hav, har mange gode modeller å følge. Metoder og perspektiver finnes, og nye kan utvikles, men det krever at vinduene mot verden slås opp, sekstitallsdrømmerne våkner.

4.

Hva institusjonell og faglig fornyelse angår, er det på tide å forlate oppdelinger av det litteraturfaglige territoriet. Skillene mellom komparative litteraturstudier på den ene siden, og nasjonallitteraturstudier på den andre, har i praksis ofte opphørt, også her til lands. Teori tilhører alle, nordister har internasjonal bakgrunn og forsker på ikke-nordiske verk, mens allmennlitteraturvitene bidrar tungt til å utvikle norsk litteraturhistorie. Et antinasjonalt ståsted gagnar ikke studier av nasjonallitteraturer utviklet som motstand mot imperialismen, mener Damrosch, eller å se internasjonalismen innenfor mange nasjonallitteraturer. En nasjonalt orientert studie kan lese fram det globale, og verdenen som finnes i en nasjon. Hesse, Kafka og Mann kan gjerne sammenlignes innenfor en tysk faglig kontekst, og engelskspråklig litteratur på tvers av kontinenter i en engelskfaglig en, så litteratur leses vitterlig på tvers av nasjoner også der. De aller fleste litteraturvitene vil mene at språkkunnskap er nødvendig, ifølge Damrosch.

Skal målet om en reelt global horisont for sammenligningene nås, presser imidlertid spørsmål om språkkunnskap seg fram. Her blir Damrosch streng, men pragmatisk: Målet kan ikke forlates fordi forskere er late og ser seg fornøyde med å lese tysk og fransk, eller fetisjerer fremmedspråkinnlæringen (som Emily Apter), men heller ikke bør verk kun leses i oversettelse (som Franco Moretti). For å lykkes må enhver nøye situere verk lest både i originalspråket og i oversettelse. Går ikke det, får man overlate oppgaven til andre. Mindre viktig er det å være flytende i et språk for å lese det (her får Damrosch støtte av Gayatri C. Spivak som villig avslører sin elendige gresk og dårlige tysk og fransk). Damrosch viser metoden: en kombinasjon av å skaffe oversikt, få hjelp, lære seg mer eller nye språk, og nærlesing.

Et videre utsyn er i seg selv ingen garanti mot et selvsentrert blikk. For Damrosch er dette en utpreget fare: En kosmopolitisme som beror på vestlige verk og teorier er hegemonisk, og en verdenslitteraturbok som bare omhandler engelskspråklige tekster har i bunn og grunn et imperialistisk rammeverk. Foreløpig står man (som Revathi Krishnaswamy sier) med en «world lit without world crit» (145). Ikke har man revurdert teoriene tilstrekkelig, ikke oversettes teori, i stedet har en teoretiker-hyperkanon oppstått. Det er problematisk å bruke teorier utviklet ett sted på litteratur fra et annet, i en institusjon plassert på et tredje. Brobyggeren Damrosch mener det kan bidra til bedre forståelse, for man får testet begreper og teori, men advarer mot at den ikke-europeiske litteraturen blir råvare for vestlig teoriutvikling. Målet må være en form for sammenligning uten hegemoni (Sheldon Pollock). Damrosch foreslår for det første å lese teoretiske tekster kontekstuellt, for det andre at litteraturen og teorien må påvirke hverandre gjensidig, og for det tredje å gjøre seg kjent med en bredere vifte av teoretiske perspektiver.

5.

Syntesen av slike hovedpoenger som over yter ikke *Comparing the Literatures* full rettferdighet siden så mye av bokas tyngdepunkt og verdi ligger i eksempelmaterialet, og i mylderet av mindre, analytiske poenger. Jeg skulle gjerne formidlet historien om et ti-språklig ungarsk tidsskrift på 1870-tallet, eller hvordan den japanske forfatteren Murasaki Shikbus følsomhet for håndskrift for mer enn tusen år siden kan utvide forståelsen av litteraturens materialitet. Det samme gjelder detaljer fra de utallige forskerminibiografiene. Hvis den sammenlignende litteraturvitenskapen «kommer fra et sted», er dette fra intellektuelle, fra skrivebord og klasserom, poengerter boka. Damrosch viser hvilke livsløp og sammenhenger som har preget det som studeres, fra røttene som han plasserer i Germaine de Staëls feministiske kosmopolitisme og Johan Friedrich Herders nasjonalistiske internasjonisme, til Franco Moretti og Pheng Cheahs verdenslitterære teoriaktivisme.

Men de intellektuelle kommer også fra et sted, rent geografisk. Damrosch demonstrerer at amerikansk litteraturvitenskap er grunnleggende formet av forskere som har innvandret for kortere eller lengre tid, særlig fra Europa. Vendepunkter i livshistoriene til tsjekkiske René Wellek, tyrkiske Anna Balakian, østerriksk-jødiske Lillian R. Furst, tysk-jødiske Erich Auerbach, franske Michel Foucault, palestinske Edward Said, belgiske Paul de Man, indiske Gayatri C. Spivak og en rekke andre underbygger analysen av de amerikanske litteraturstudiene. Forskningshistorie som innvandringshistorie er svært givende lesning, slik de knyttes til de åtte temaene. Iblant skal jeg riktignok innrømme en viss utålmodighet over å få illustrert litteraturteoretiske grunnlagsproblemer og faghistorie gjennom et snertent biografisk poeng, iblant spriker tilnærmingene til emnene i den grad at jeg mister tråden. Men når det er sagt, underbygger formidlingsformen Damrosch' argumentasjon og prosjekt; boka bredder ut feltet, situerer teori, litteratur og fagfolk, inkluderer en rekke perspektiver og breier seg som en liten verden i seg selv. Mens litteraturvitenskapens internasjonale utsyn slik gis kropp og historie, blir det umulig å tenke på mennesker og ideer i bevegelse over verdenshav som noe annet enn et avgjørende vilkår for litteraturvitenskapens (og verdens?) framtid. In «our troubled times» (10) er *det* et politisk budskap.

Om temaet er den globale tidsalderen, inngår da også boka tydelig i en nasjonal samtale. Dette er ikke et problem for lesingen i seg selv. Ett nasjonalt ståsted er like verdifullt som et annet, det er rom for flere. Som norsk litteraturviter leses gjerne fagbøker som dette i verdenslitteraturmodus, med en hjemlig horisont for lesningen, som gir rom for egne sammenligninger. For studenter gir Damrosch' bok substans til ACLA-rapporter, så vel som til de mer luftige teoriene i verdenslitteraturen. Men den amerikanske slagsiden gir et underlig skjevt bilde av hvilken betydning globaliseringsprosesser har hatt for verdenslitteraturen. Selv med migrasjon generelt, og migrasjon etter andre verdenskrig spesielt som temaer, forsvinner her migrasjonsbølgene som fulgte kolonisering og avkolonisering, med enorm verdenslitterær betydning både for hva som skrives, leses, undervises i og forskes på, helt ut av syne.

Flertallsendelsene i kapitteltitlene er likevel på ingen måte staffasje. *Comparing the Literatures* viser litteraturer, litteraturteorier og litteraturfag som resultater av en mangfoldig verden, på en lite klisjefyllt, høyst konkret måte. Boka er et solid bidrag til fagkritisk refleksjon. Den vil være til inspirasjon for den som deler Damrosch' grunnsyn, og er utålmodig med å åpne litteraturvitenskapen mot verden. En mindre endringsinnstilt leser slipper å synke ned i avmakt over de uoppnåelige idealene, idet Damrosch' bok tilbyr en mengde modeller og veier videre, som til dels forankres i velkjent faghistorie, samt introduserer mange mindre kjente. Ikke alle er «vi» aktivister, men bokas betoning av at enhver forsker er en verdenslitteratur og en fagpoetikk i miniatyr, bør inspirere til både stolthet og selvrefleksjon. Svært pedagogisk, i grunnen.

Er det noe Damrosch lærer bort, er det at lokale institusjoner har sine egne forutsetninger, og samtidig at de kan sammenlignes. Studien gir et prisme å se norsk litteraturforskningshistorie gjennom. Hvordan trekkes det globale ut fra det nasjonale her, hvilke historier har enkeltmenneskene som preger norsk litteraturforskning, hvilke strider og programendringer, fusjoner og ledere har påvirket fagets geografiske utsyn? Hvordan har territoriedelingen mellom allmenn litteraturvitenskap og fagmiljøene rundt nordisk, fransk og engelsk litteratur foregått, bør skillelinjene reforhandles eller fjernes? Og i hvilke fagmiljøer foregår egentlig den nyskapende verdenslitteraturtenkningen i Norge, i hvilke fagmiljøer står ambisjonene om å skape en global ramme for sammenligning høyt på agendaen per i dag? Studiens vektlegging av det praktiske akademiske arbeidet er nyttige påminnelser om makten enhver faglærer sitter med: Om man tester sine helt konkrete pensumlister, eller artikler eller litteraturhistoriene studentene leser, opp mot Damrosch' idealer, kan det være mye å oppdage. Den er en spore til kritisk refleksjon over hva som preger norske litteraturfaglige miljøer, kollegaers biografier og ens egen vei inn i – eller ut av – litteraturvitenskapen. Dermed framstår boka som en utfordrende og betimelig samtaleåpner også i norsk sammenheng.

Litteratur

- Damrosch, David. 2003. *What is World Literature*. Princeton: Princeton University Press.
- . 2006. «World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age.» I *Comparative Literature in an Age of Globalization*, redigert av Haun Saussy, 43–53. Baltimore: John Hopkins.
- og David L. Pike (red.). 2007. *The Longman Anthology of World Literature*. New York: Pearson Longman.
- Damrosch, David. 2009a. *How to Read World Literature*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- (red.). 2009b. *Teaching World Literature*. New York: Modern Language Association.
- , Theo D'haen og Djelal Kadir (red.). 2012. *The Routledge Companion of World Literature*. Florence: Routledge.
- Damrosch, David (red.). 2014. *World Literature in Theory*. Chichester: Wiley-Blackwell.